

2126

ՏԱՐԱԿՈՅՍ

ԿԱՄ

Գործնական քերականություններ այնպիսիներու
համար որոնք մտային դժուարություններ ունին
Քրիստոնեական հաւատքին նկատմամբ

ԵԻՐԻՈՒՏ ԷՏԻ

Կ. ԳՈՂԻՍ

ՅՊԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ Ս. ՄԱՍԺԷՍՅԱՆ

1920

241

5-16

201
5-16

ՏԱՐԱԿՈՅՍ

Կ Ա Մ

Գործնական քեղադրութիւններ այնպիսիներու
համար որոնք մտային դժուարութիւններ ունին
Քրիստոնեական հաւատքին նկատմամբ

ՇԵՐԻՈՒՑ ԷՏԻ

Թ Ա Ր Գ Մ Ա Ն Ո Ւ Ա Ծ

Երիտասարդաց Քրիստոնէական Հնկերակցութեան
նախ Եորքի Միջազգային Յանձնաժողովին կողմէ
հրատարակուած Անգղիական ընտրէն

5 2001

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՅՁԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ե. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

1920

2010

ՏԱՐԱԿՈՅՍ

Կ Ա Մ

Գործնական քեյադուքիւններ այնպիսիներու համար
որոնք մտային դժուարութիւններ ունին Քրիս-
տոնեական հաւատքին նկատմամբ

52982-ահ

38676.67

Տարակոյսը գուռ է, գուռ մը՝ որ կրնայ ընդարձակ կեանքի մը առաջնորդել: Կ'ենթադրէ դժգոհութիւն անցեալի խճողեալ վայրերէն և տենչ մը լայնագոյն ազատութեան: Կը ցուցնէ բնական անցք մը հնոսի աւանդութենէ դէպ ի բոլորովին նոր հաւատք, փոխառեալ դաւանանքէ դէպ անձնական համոզում, հեղինակութեան բնազաւառէն դէպ ի փորձառութեան իրականութիւն: Հոգեւոր կախումի վիճակէ կը տանի անկախութեան, իմացական, բարոյական և կրօնական մանկութենէ չափահատութեան: Բայց ճիշտ գուռ ըլլալուն պատճառով թէ՛ ժամանակաւոր վիճակ է և թէ՛ տաժանելի: Ինչպէս կ'ըսէ Քանթ փիլիսոփան, «Տարակոյսը չկրնար երբեք մնայուն հանգստավայր ըլլալ բանականութեան. անոր պաշտօնը անցման շրջանի պաշտօն է:» Կրնայ տանիլ կա՛մ դէպ ի վճռական անհաւատութեան արտաքին խաւարը, կա՛մ դէպ աւելի ընդարձակ ու սպասով հաւատքի բաց ու պայծառ լոյսը:

Փիրիսոփայութեան, գիտութեան և կրօնի մէջ գրեթէ ամէն յառաջդիմութեան սկիզբն եղաւ հին կարգերու վրայ տարակոյս և իրերու ընթացիկ վիճակէն դժգոհութիւն: Արդի փիրիսոփայութիւնը իր սկիզբն առաւ Տէքարթի և ուրիշներու տարակոյսէն, որ ասպարէզ կարգաց դպրոցական փիրիսոփայութեան քմահաճ ենթադրութիւններուն և աւանդութեամբ կառուցուած այն ժամանակի արուեստական դրութեան: Արդի գիտութիւնն ալ սկսաւ սկեպտական շրջանով մը, ուր ասպարէզ հրաւիրուեցաւ մարդկային միտքը երկար ժամանակէ ի վեր գերեվարող վաղնջական հեղինակութիւնը: Նոյնպէս եղաւ նաև կրօնի մարդին մէջ:

Գրեթէ ամէն կրօն իր սկզբնաւորութեան մէջ լաւագոյնն ու բարձրագոյնը եղած է զոր երբեք կը ճանչնային իր երկրպագուները: Սակայն, երբ նոր լոյսերու հակառակ կուրաբար ու յամառաբար պահպանուեցաւ, յառաջդիմութեան արգելք եղաւ: Հարկ էր տարակուսի ենթարկել ու մերժել զայն, եթէ նոր ու բարձրագոյն լոյսը պիտի յարգուէր ու օգտադորձուէր: Տարակոյսն եղած է դուռն ազատման, որով լքուած է աւանդութեան ու կղերականութեան, նախապաշարման ու մոլորութեան մեռած անցեալը:

Արդի ուսանողը կոյր վստահութեամբ չկրնար ընդունիլ միջնադարեան դաւանանք մը, որ, նախորդ սերնդեան մը համար ճշմարտութեան ու արժանիքի ինչ տարրեր ալ ունեցած ըլլայ, չէ փորձուած ու քննուած իր կողմէ: Իր ամբողջ կրթութիւնը սորվեցուցած է իրեն ամէն բան քննել, ուչի

ուշով ու խտուութեամբ հետազօտել ամէն ինչ որ կը ներկայանայ իբրև հաւատարիք: Ան տեսած է միջնադարեան գիտութեան, փիրիսոփայութեան և կրօնի հինցած դաւանանքներուն յաջորդող պատրանաթափութիւնը: Ունեցած է գէթ աղօտ տեսիլ մը արդի ժամանակներու ազատութեան և ընդարձակագոյն կեանքին: Ինչ որ իր հաւատքը պիտի ըլլայ՝ կ'զգայ թէ չկրնար պատրաստ ընդունիլ իր ծնողներէն, այլ պարտի գտնել զայն իր իսկ ջանքով: Ամէն պարագայի մէջ պարտի հիմէն սկսիլ և իրականութեան ամուր ժայռին վրայ կառուցանել: Իայց ինչ է ճշմարտութեան հիմը, և ո՞ւր պիտի գտնէ զայն: Կրօնի մէջ կը ցանկայ այն նոյն ստուգութեան, զոր կը գտնէ ինք Բնութեան և արդի գիտութեան չօչափելի մարդին մէջ: Բնականաբար ուրեմն կրնայ գիտութեան զիմել մեթոտ մը գտնելու համար, որով առաջնորդուի ինք ճշմարտութեան հետազօտութեան մէջ:

Տաանելիններորդ դարու փայլուն մեծագործութիւնները մասամբ արդիւնք են մակաժութեան, փորձարկութեան և փորձառութեան գիտական մեթոտին: Այս մեթոտը հայեցողութեամբ կամ նրբոյր մակաբերութեամբ չսկսիլ և յետոյ զայն իրողութիւններով հաստատել չձգտիլ: Այլ կ'սկսի իրողութիւնները մի առ մի գննելով ամենայն անկողմնակալութեամբ, և համբերատար ուսումնասիրութենէ ետև կը ջանայ գտնել այն ընդհանուր հայեցողութիւնը կամ օրէնքը որ կը համաձայնի իրողութիւններուն: Եթէ վերլուծենք այս մակաժական մեթոտը, հինգ տարր պիտի գտնենք անոր մէջ:

Նախ, պիտի գտնուի դիտողութիւն, կամ անաշատ զննութիւն բոլոր իրողութիւններուն:

Երկրորդ, բանաձևում վարկածի կամ յուսալից ամենայնջող հայեցողութեան մը, որով բացատրուին իրողութիւնները:

Երրորդ, փորձարկութիւն, հայեցողութիւնը փորձել իրողութիւններով:

Չորրորդ, ուղղել մեր հայեցողութիւնը ոչ միայն մեր յաջողութիւններով ու ձախողութիւններով, այլ ուրիշներու հետազոտութիւններուն ելքին հետ բաղդատելով: Պարտիմք անցեալին վրայ հիմնել, ուրիշ գիտուններու կողմէ փորձուած ու հաւնուած արդիւնքներն ընդունիլ և մեր անձնական հայեցողութիւններն ուղղել գիտական աշխատանոցի մէջ ուրիշներու ձեռամբ ի յայտ բերուած իրողութիւններով:

Հինգերորդ, մակաձական մեթոտը կ'ամբողջանայ ստուգումով: Իբրև ճշմարիտ կ'ընդունինք ինչ որ կարելի է կրկին կրկին ստուգել, ինչ որ կը գոհացնէ ոչ միայն մեզ, այլ և կ'ստուգուի ամէն այնպիսիներէ որոնք ձեռնհաս ու վստահելի հետազոտիչներ են: Կը դիմենք սակայն մի միայն ձեռնհաս դատաւորներու: Իրողութիւնը թէ աշխարհի կէսէն աւելին չհաւատար թէ երկիրս արևուն չուրջ կը դառնայ՝ չփոխեր քնաւ ճշմարտութիւնը, վասն զի վայրենին այսպիսի բաներու վրայ դատում ընելու կարողութիւն չունի: Գիտութեան մակաձական այս մեթոտին կիրարկումով մարդիկ սա մեծ եզրակացութեան եկած են թէ Բնութիւնը միակերպ է, վստահելի է, և թէ կը պատասխանէ պարկեշտ հետազոտիչին:

Միւս կողմէ ևս գտած են թէ գիտնալու պայմանն է հնազանդութիւն, թէ միայն երբ պայմաններուն կը համակերպինք և Բնութեան օրէնքներուն կը հնազանդինք, կ'ստանանք պատասխանը որու կը ցանկանք:

Արդի գիտութեան բոլոր մեծ գործերն իսկապէս կատարուած են փորձարկութեան մակաձական այս մեթոտին կիրառումով: Փավիայի Համալսարանին բնական գիտութեան երիտասարդ ուսանողներէն Քոլոմպոս դիտեց կարգ մը իրողութիւններ, որոնք ի վերջոյ առաջնորդեցին զինք սա յանդուգն ենթադրութեան թէ երկիրս բոլորակ է: Համբերատար աշխատութեան քսան տարիներ վերջապէս կարողացուցին զինք իր մեծ փորձին ձեռնարկել: Ըմբոստ նաւազներու և աննպաստ հովերու և հոսանքներու դէմ շարունակեց իր ընթացքը մինչև որ վերջապէս նոր աշխարհ մը նշմարեց: Անոր ենթադրութիւնը, ուղղուելով նոյն իսկ իր նաւորդութիւններով և ուրիշ երկրախոյզներու նաւորդութիւններով, վերջապէս հաստատուեցաւ երկրագնդին շուրջ կատարուած նաւարկումով:

Նմանապէս Մեծն Նեւտոնն դիտած էր ձգողականութեան իրողութիւնները և բանաձևած էր իր ենթադրութիւնը ձգողական օրէնքին նկատմամբ: Իր առաջին փորձը չյաջողեցաւ, բայց բարեկամներու աշխատութեան արդիւնքներէն օգտուելով կըրցաւ վերջապէս ստուգել իր ենթադրութիւնը և հրատարակել յօգուտ մարդկութեան:

Դարձեալ, Տարուին փոփոխման և բնական ընտրութեան կարգ մը իրողութիւններ դիտեց և

յուսոյ իր մեծ ենթադրութիւնը բանաձևեց : Քսան տարի աշխատելով և իր նախկին վարկածները ուրիշներու աշխատութեան արդիւնքներով ուղղելով 1859ին հրատարակեց «Մագուսն Տեսակաց» անուն գործը : Միևնոյն սկզբունքով կատարուեցան Կոպերնիկոսի , Բէփլըրի և Կալիլէօի մեծ գիւտերը , և ամէնն ալ ապացուցին թէ Բնութիւնը վստահելի է և թէ գիտնալու պայմանն է հնազանդութիւն :

Եթէ դառնանք կիրարկուած գիտութեանց ու գիւտերու նորութիւններուն , կը տեսնենք թէ անոնք ալ նոյն մեթոտին կիրառումով գտնուած են : Ուստի գիտեց թէյամանին շողին և , յամբ ու համբերատար փորձարկութեամբ , շոգեչարժ մեքենան հնարեց : Մորս գիտեց երկտրական կայծը , ուսումնասիրեց երկտրական հոսանքին օրէնքը և վստահացաւ թէ պիտի կրնայ անով խորհուրդ փոխադրել տեղէ տեղ : Մարդիկ ըսին թէ խնդ է ան : Սակայն տասներկու տարի , ամէն ընդդիմութեան և յետին ազքատութեան հակառակ , յարատեւեց իր փորձերուն մէջ և իր գործիքը ուղղելով ու բարւոքելով ներկայացուց , որպէս զի ուրիշներ ևս փորձեն : Վերջապէս այդ գործիքը կայծակի արագութեամբ փոխանցեց պատգամը , և աշխարհ մինչեւ ցարդ կը գործածէ զայն : Պէլ նոյն մեթոտով փորձեց ու կատարելագործեց իր հեռաձայնը : Պէլըրը կտոր մը ուրանիում առաւ և իր ենթադրութիւնը փորձելու համար փորձի մը ձեռնարկեց , լուսանկարչական տախտակի մը ազդեցութեան տակ դնելով զայն : Այդ քարը խօսելու և իր դարաւոր գաղտնիքը յայտնելու կ'սպասէր : Այդ կերպով գտնուե-

ցաւ բատիումը , որ յեղաշրջեց արդի գիտական աշխարհը :

Բոլոր այս մարդոց մեթոտները նոյն էին . դիտողութիւն , ենթադրութիւն , փորձարկութիւն , սրբազրութիւն և ստուգում : Ամէնն ալ գտան թէ Բնութիւնը վստահելի է և թէ գիտնալու պայմանը հնազանդութիւն է :

Սրդ , կրօնի պատշաճեցնենք գիտական այս մեթոտը : Դաստիարակեալ մարդը կրնայ ունենալ այսօր բանաւոր հաւատք մը և կրօնի կենսական փորձառութիւն : Սակայն նախ նայինք թէ ինչ կը հասկնանք հաւատք և կրօնք բառերով : Հաւատքը կոյր գիւրահաւանութիւն կամ նախապաշարում չէ : Կրնայ այն կարծուիլ չստուգուած համոզում կամ անձի մը վրայ դրուած վստահութիւն . Բանականութեան հակադարձը չէ այն , այլ տեսողութեան , և կեանքի ամէն յարաբերութիւններու մէջ կը գործածենք : Առանց հաւատքի՝ կանոնաւոր առեւտուր կամ գործ անկարելի պիտի ըլլար , այլ անոր տեղ՝ երեւմտական տազնապ : Առանց հաւատքի՝ գիտութիւն անկարելի պիտի ըլլար , այսինքն եթէ չհաւատայինք Բնութեան վստահելիութեան և օրէնքներուն : Ամէն վարկած և ամէ գիտական գիւտ հաւատքի քայլ է , անձանօթին մէջ մխրձելու փորձ մը : Վասն զի հաւատքը , գիտութեան մէջ ըլլայ թէ կրօնքի , միեւնոյն նշանակութիւնն ունի : «Հաւատքն է գործողութեան գիտական ձեռնարկ մը , որով կ'աշխատի մարդ իր իսկ անձնական փորձառութեան գործնական ստուգութեան վերածել բանաւոր հաւանականութիւն մը կամ ուրիշի մը

կողմէ իբրեւ իրողութիւն տեղեկագրուած բան մը :»
Հաւատքն է ուրեմն գործողութեան ձեռնարկ մը ,
փորձարկութիւն մը :

Մարդկային թէ գերմարդկային անձնական յարաբերութիւններու մէջ հաւատքը անձի վրայ դերուած վստահութիւն է , նկարագրի ծանօթութեան վրայ հիմնուած : Բարեկամութեան նման կանոնաւոր արդիւնք է , բնական ու բանաւոր : Կէօթէ և Գարլայլ կ'ընդունին թէ ուէ տեսակ տարակոյս կը փարատի գործով միայն : Կեանքը կը հակադդէ հաւատքին : Մեր հաւատքը մեր ամբողջ անցեալ կեանքին արտադրութիւնն է : Մեր էութեան բուն իսկութիւնը կը յայտնէ : Քամահաճ բան մը չէ , ոչ ալ սոսկ պատահական կարծիք : «Մտով մաքուր»-ները կը տեսնեն զԱստուած , ոչ թէ իբրեւ քմահաճ վարձք , այլ հոգեւոր օրէնքի մը հետեւանքով : Մաքրութիւնը կը տեսնէ , կը վստահի , կը գիտնայ փորձառութեամբ : Հաւատքը ամբողջ մարդուն — միտք , սիրտ և կամք ի միասին առեալ — հաւանիրն է Աստուծոյ : Ըստ առ Եբրայեցիս Թղթոյն հեղինակին , «չերեւցած բաներուն ապացոյցն է» (Եբր. ԺԱ. 1) : Ենթակայական երեւակայութիւններու հանդէպ դիւրահաւանութիւն չէ , այլ առարկայական իրողութիւններու , անտեսանելի իրականութիւններու ապացոյցն է փորձառական :

Տարակոյսը կրնայ լոկ տգիտութիւն ըլլալ Աստուծոյ նկատմամբ : Չենք վստահիր Անոր , վստահի չենք գիտեր զինք : Ինչպէս մարդկային բարեկամութեան մէջ կը վստահինք մէկուն երբ կը ձանձնանք զինք , նոյնպէս Աստուածային յարաբե-

րութեան մէջ կը վստահինք Աստուծոյ , երբ կը ձանձնանք զինք և կը լրացնենք Իր բարեկամութեան պայմանները : Տարակոյսի դեղթափն է փորձառութիւն : Եւ ամէն օր ի վիճակի ենք զԱստուած փորձելու և մեր տարակոյսները փարատելու :

Եւ ինչ կը հասկնանք կրօնք բառով : Անոր վաղեմի սահմանն է ըստ Սենեկայի «զԱստուած ձանձնալ և անոր նմանիլ » Մենք գոհ պիտի չըլլայինք Գանթեան սա սահմանէն թէ կրօնքն է «բոլոր պարտականութիւնները ձանձնալ իբրեւ Աստուածային պատուէրներ » Կրօնքն է մանաւանդ մարդուն ամբողջ կեանքը հոգեւոր աշխարհի հետ իր յարաբերութիւններով : Իր էութեամբ՝ յարաբերութիւն է , կենսական յարաբերութիւն : Այնպիսի յարաբերութիւն է գոյութեան աղբիւրին ու հիմին հետ , որ զիս կարող կ'ընէ ըլլալ ամէն ինչ որ ընդունակ եմ ըլլալ : Եթէ ճշմարիտ է , պէտք է լիովին զարգացնէ և ապա լիովին գոհացնէ բարձրագոյն բնութիւնս :

Արդ , եթէ գոյութեան հիմ կամ աղբիւր մը կայ , եթէ կայ Աստուած , ակնկալելու ենք գտնել թէ վստահելի Աստուած է ան , Աստուած մը՝ որ պատրաստ է պատասխանել ոչ միայն գիտութեան կամ բնական օրէնքի մարզին մէջ , այլ և կրօնի մէջ , Հոս ալ ակնկալելու ենք գտնել թէ գիտնալու պայմանը հնազանդութիւն է : Սակայն կրնա՞յ միտքը գիտնալ թէ գոյ է Աստուած , Կրնա՞յ սիրտը գիտնալ թէ սէր է Աստուած : Կրնա՞յ կամքը զօրութիւն և օգնութիւն ստանալ , երբ կատաղի փորձութեան ենթարկուի : Վաղնջական նախապաշա-

բուններու փլատակներուն մէջտեղ, ի՛նչ ալ ըլլայ տարակոյսս, ո՛րքան ալ մեծ՝ սկեպտականութիւնս, ինչ ինչ բաներ կան որոնց մասին կրնամ վստահ ըլլալ: Նախ, գիտեմ թէ ես եմ: «Կը խորհիմ, ուստի և եմ»: Մտային գործողութիւնը որ կը փորձէ հերքել գոյութիւնս՝ զայն կը հաստատէ միայն: Կրնամ չգիտնալ թէ ի՛նչ եմ ես, բայց գիտեմ թէ եմ ես: Կրնամ չգիտնալ թէ ի՛նչ է ելեկտրականութիւնը, բայց կրնամ գործածել զայն: Բաւական ծանօթութիւն ունինք գործնական բանականութեան և առօրեայ կենցաղի համար:

Գիտեմ նաև երկրորդ իրողութիւն մը: Գիտեմ թէ տարբերութիւն մը կայ ուղիղի և չուղիղի միջև: Ոչ մէկ ուսանող այնքան ինկած է որ չգիտնայ թէ տարբերութիւն կայ ուղիղի և չուղիղի միջև: Բարոյական ճիւղ մը չկրնար ապացոյց ըլլալ խղճի դէմ, ինչպէս խելագար մը չկրնար ապացոյց ըլլալ խելքի դէմ: Ոչ ոք կարող է պնդել թէ իրաւունք ունի իր մայրն սպաննելու, հայրը կողոպտելու կամ իր իսկ կեանքը խորտակելու:

Դարձեալ, գիտեմ երրորդ իրողութիւն մը թէ հրամայական պատճառներ կան ուղիղն ընելու: Ամբողջ պատմութիւնը կը հաստատէ զայս: Խրղճս կը հաստատէ զայս: Փորձառութիւնս ապացուցած է զայս: Բարոյագիտութիւնը կը պահանջէ զայս: Կրօնը կը վաւերացնէ զայս: Բարոյապէս լուրջ ամէն մարդ կ'ընդունի թէ հրամայական պատճառներ կան ուղիղն ընելու:

Դարձեալ, գիտեմ չորրորդ իրողութիւն մը: Գիտեմ թէ հազարաւորներ կը վկայեն անձնական

փորձառութեամբ թէ զԱստուած գտան ուղիղն ընելով: Հազարաւորներ որոնց վկայութիւնը պիտի ընդունէի ուէ դատարանի մէջ կամ ուէ այլ խնդրի վրայ, ամէն երկրի դատարարակեալ դասակարգերէն հազարաւոր անձինք, կը յայտարարեն թէ զԱստուած գտան՝ Անոր օրէնքներուն հնազանդելով:

Դարձեալ, գիտեմ հինգերորդ իրողութիւն մը թէ սլարտիմ բարձրագոյն բնութեանս հետեւիլ, ուղիղն ընել և Աստուծոյ վերաբերեալ այս վարկածը փորձել, որ դատարարակեալ հազարաւոր անձերու գոհացում տուած է: Գանդի եթէ Աստուած կայ և ես չուզեմ փորձել այս իրողութիւնը, այն ժամանակ կրնակ դարձուցած կ'ըլլամ յոյսին, բարձրագոյն բնութեանս, մարդկութեան յոյսին, իմ Արարչիս ու Աստուծոյս: Չկրնար մէկը լոկ խելքով ապացուցանել թէ Աստուած կայ: Սակայն կրնանք ցոյց տալ թէ իւրաքանչիւր անհատի վրայ պարտականութիւն կը ծանրանայ վարկածը փորձելու, փորձարկութիւն կատարելու և յիշելու թէ գիտնալու պայմանը հնազանդութիւն է: Հաւատքն է սոսկ գործողութեան ձեռնարկ մը բանաւոր ու գիտական: Միակ հակասութիւնը կը գտնուի ոչ-գիտական հաւատքի և անհաւատ գիտութեան միջև: Գիտութիւն ու կրօն գիրար չեն հակասեր, ինչպէս աստղագիտութիւն ու բուսաբանութիւն գիրար չեն հակասեր: Արևը չհակասեր ծաղիկը. անոնք իրարու համար եղած են: Ծագիկն իր երեսը արևուն կը դարձնէ՝ լոյս ու ջերմութեան ստանալու համար:

Ինչո՞ւ, ուրեմն, կը հաւատամ ես

Երկու պատճառ ունիմ այդ հաւատքին համար . գիտութիւն ու կրօն , կամարի երկու մասեր , կամուրջի երկու թևեր , որ տեսանելիին ու անտեսանելիին , մարդուն ու Աստուծոյ միջև գտնուող վիճակը կը կամրջեն : Գիտութիւնը գէթ մասնացոյց կ'ընէ նախապատճառ մը : Կը տեսնէ օրէնքի մեծ թռիչքը , բնաշրջութեան , յառաջդիմութեան խաղացքը դէպ յատաջ : Կը տեսնէ մեծ ծրագրի մը , մեծ նպատակի մը նշանները : Եւ նպատակը միշտ , ինչպէս գիտենք , կամք կ'ենթադրէ : Գիտութիւնը պատճառ մը ցոյց կուտայ , կրօնն այդ պատճառը կը գտնէ : Բանականութիւնը զԱստուած կ'որոնէ մութի մէջ , սիրտը կը գտնէ զայն : Ինչ որ գիտութիւնը կը պահանջէ՝ կրօնը կ'ապացուցանէ , որոշ , անձնական փորձառութեամբ կը գտնէ : Ինչպէս կ'ըսէ նշանաւոր քաղաքագէտ ու փիլիսոփայ Մր . Պալֆուր իր «Հիմունք Հաւատոյ» գործին մէջ , «Գիտութիւնը չհերքեր կրօնը , այլ կու տայ մանաւանդ նոր ու յաւելուածական փաստ կրօնի համար :»

Առնենք նոյն իսկ Տարուինի հանրածանօթ վկայութիւնը : Թէպէտ ան եռանդաղին կը յայտարարէ թէ իր գտումները հակակրօնական չեն , կ'ըսէ իր անձին համար . «Կրնայ ճշմարտապէս ըսուիլ թէ ես կը նմանիմ մէկուն որ անկարող եղած է զոյն զանազանել . . . : Մինչև երեսուն տարեկան եղայ , բանաստեղծութիւնն հաճոյք էր ինձի , նմանապէս նկարներ ու նուագ : Հիմա Շէյքսպիրնողականք կը պատճառէ ինձի , և նկարի ու նուագի ամէն ճաշակ կորսնցուցած եմ : Միտքս մեքենայ

մը եղած է իրողութիւններէ օրէնքներ քամող : Ուղեղիս մէկ մասը հիւժած է : Եթէ ուղէի վերագտնել նախկին վիճակս , բանաստեղծութիւն , ևն . պիտի կարդայի շաբաթը մէկ անգամ : Այս ճաշակի կորուստը երջանկութեան կորուստ է և իմացակա՜նութեան ու բարոյական նկարագրի վնասակար :» Ուրիշ խօսքով , ինք կրօնի մեծ փորձը ըրած չէր , և չյաւակնիր թէ իրաւունք ունի այդ նիւթին վրայ խօսելու , ինչպէս պիտի չունենար աստղագիտութեան կամ գիտական ուրիշ ունէ ճիւղի վրայ խօսելու զոր ամբողջովին բարձի թողի ըրած էր : Պէյքընեան ծանօթ խօսքը տակաւին ճշմարիտ է . «Քիչ մը բնագիտութիւն , և առաջին մուտն իսկ անոր մէջ , անաստուածութեան կը հակեցնէ կարծիքը . յատ բնագիտութիւն և մխրճումն անոր մէջ՝ կրօնի կողմ կը դարձնէ մարդոց միտքերը :»

Սըր Օլիվըր Լաճ կը գրէ . «Գիտութեան հակումը , ինչ ալ ըլլայ , հակակրօնական ուղղութիւն չունի ներկայ ժամանակին մէջ , այլ տիեզերքի միութեան իրագործումը կը հակի դէպ հաւատք և ոչ անհաւատութիւն : Կ'սկսինք զգալ թէ ամբողջ դրութիւնը կը պահանջէ իրական միտք մը , կազմակերպիչ , վարիչ , հսկող , աղօթքի լսող , օգնելու կարող ու յօժար :» Իր իսկ հաւատքը պարզելով կ'ըսէ . «Կը հաւատամ Անհուն ու Յաւիտենական մի էակի , առաջնորդող ու սիրող Հօր , որով կան ու կը մնան ամէն բաներ : Կը հաւատամ թէ Աստուածային Բնութիւնը մարդուն կը յայտնուի մամաւորապէս ձեռամբ մեր Տէրոջ , Յիսուս Քրիստոսի , որ 1900 տարի առաջ ապրեցաւ և ուսոյց

ու չարչարուեցաւ Պաղեստինու մէջ, և որ մինչև
ցարդ կը պաշտուի Քրիստոնէական Եկեղեցիէն
իբրև անմահ Որդին Աստուծոյ և Փրկիչ աշխար-
հի:» Իսկ մեծն Նևտոն կ'ըսէ. «Կարծես փոքր մա-
նուկ մը եմ յաւիտենականութեան ծովափին վրայ
խիճ ժողովող:» Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ դաս-
տիարակեալ բաղմամբիւ մարդիկ փորձած ու գտած
են զԱստուած: Ինչո՞ւ դուք ալ չընէք հաւատոյ
այս փորձը: Չէ՞ք ուզեր ընել, և նայիլ թէ արդեօք
Աստուած պիտի պատասխանէ՞ ձեզի:

Հոռմանէս գիտունը տարիներով Չգիտական
մնալէ ետև բանաւոր հաւատքի վերադարձաւ:
«Կրօնի վրայ Խորհրդածութիւններ» անուն գրքի մը
մէջ սապէս կը խօսի իր փորձառութեան վրայ. «Ըրէ
տրամադրելի միակ փորձը — հաւատքի փորձար-
կութիւնը: Գործադրէ վարդապետութիւնը, և եթէ
Քրիստոնէութիւնը ճշմարիտ է, ստուգումը պիտի
հասնի, ոչ արդարև միջնորդաբար իմաստասիրա-
կան ուէ ուսումնասիրութեան ընթացքով, այլ
անընդմիջաբար հոգևոր տեսողութեամբ: . . .
Այսօրինակ փորձարկութիւն մը հարազատ Չգի-
տականի բանաւոր պարտականութիւնը կը թուի:»

Մարդկային փորձառութեան դիմելու այս մե-
թոտը բուն իսկ Քրիստոսի մեթոտն էր: Այս կը
ներփակի սա սկզբունքին մէջ թէ, եթէ մէկը
կ'ուզէ ընել, պիտի գիտնայ: Յիսուս իր պաշտօնէու-
թեան դէպի վերջերը, երբ Փարիսեցիներու հետ
պայքարը վճռական իր կէտին կը մօտենար, սա
յայտարարութիւնն ըրաւ սնունց. «Եթէ մէկը կ'ու-
զէ Անոր կամքը ընել, պիտի գիտնայ այս վար-

դապետութեան համար թէ արդեօք Աստուծմէ՞ է՝
թէ ես ինքիրմէս կը խօսիմ» (Յովհ. է. 17): Իր
խօսքերն իսկոյն կը ցուցնեն անհաւատութեան
պատճառը և հաւատոյ պայմանը: Անոնց մէն մի
բառը նշանակալից է: «Եթէ» — պայմանաւոր է Իր
խոստումը: Մարդէն կախում ունի թէ պիտի կա-
տարէ՞ թէ պիտի չկատարէ պայմանները: «Եթէ
մէկը» — ահա ընդհանուր պայման մը անխտիր կի-
րարկելի: «Եթէ մէկը կ'ուզէ» — իր վերջին կոչը
կամքին կ'ուղղուի: «Եթէ մէկը կ'ուզէ ընել» —
անհաւասիկ գիտնալու պայմանը, ընել: Ուղիղ
կեանքը ուղիղ հաւատքի պայման է:

Ուրեմն պատճառի և արդիւնքի կապակցու-
թիւն մը կայ գործերու և հաւատքի միջև, կեան-
քի ու հաւատքի միջև: «Եթէ մէկը կ'ուզէ Անոր
կամքը ընել,» այսինքն Աստուծոյ կամքը: Յիսուս
կ'անէ մարդիկը ուր կը գտնէ զանոնք: Կը դատէ
զանոնք այն լոյսին համեմատ զոր ունին արդէն:
Չինք աւելի ճանչնալու և Իրեն հաւատալու պայման
կ'ընէ հնազանդիկ ճշմարտութեան այն չափանիչին զոր
արդէն իսկ ընդունած ու դաւանած են, վասն զի
կը հաւատան Աստուծոյ և կ'ընդունին թէ Անոր
կամքն ըլլալու է իրենց կեանքերուն վարիչ սկզբ-
բունքը: «Եթէ մէկը կ'ուզէ Անոր կամքը ընել,
պիտի գիտնայ այն վարդապետութեան համար»
— այսինքն Քրիստոսի վարդապետութիւններուն և,
զօրութեամբ ալ, Քրիստոսի պահանջումներուն ճշ-
մարտութեան համար — «Թէ արդեօք Աստուծմէ՞
է,» վաւերական, արժանափառ, հեղինակաւոր,
ճշմարիտ, Աստուածային, կամքի՞նք արդեօք ես

38876.69

ինքիրմէս կը խօսիմ,» անվաւեր, անհրաման, անկախ, սխալ ու սուտ: Համառօտիւ, Յիսուս կ'ըսէ թէ, եթէ մէկը կ'ուզէ ընել ինչ որ կը հաւատայ թէ ուղիղ է, ապրելով այն լոյսին համաձայն զոր ունի և հնազանդելով ճշմարտութեան որչափ կը տեսնէ զայն, քայլ առ քայլ պիտի հասկնայ Քրիստոսի վարդապետութիւնը և պիտի ստուգէ թէ Անոր պահանջումները Աստուծոյ ճշմարտութիւնն են արդարեւ թէ ոչ:

Հոս ուրեմն ունինք հիմնական մեծ սկզբունք մը և հաւատոյ պայման մը: Եթէ մէկը կ'ուզէ ընել, պիտի գիտնայ, Գիտնալու պայմանը հնազանդութիւն է: Բարոյական համակերպումը հոգեւոր տեսիլի պայման է: Եւ, հակադարձաբար, եթէ մէկը չուզիր ընել, պիտի չգիտնայ: Ծճարտութեան չհնազանդելը տարակոյսի և մեղքի կարապետն է, անհաւատութեան պատճառ: Ծճարտութեան ու լոյսի դէմ ամէն անհնազանդութիւն, ամէն մեղք, ճրքան ալ փոքր, կը բխանէ խիղճը, կը մթացնէ միտքը, կը թմբեցնէ սիրտը, կը տկարացնէ կամքը, կ'աղղէ նկարագրին: Փրոֆ. Ճէյմս կ'ըսէ. «Թոյլ տալ որ լաւ որոշում մը կամ զգացման ունէ ազնիւ բորբոքում զնդի առանց գործնական արդիւնք մը տալու, պատեհութիւն մը կորսնցնելէ աւելի գէշ է: Այդ կ'ըլլայ ապագայ լաւ որոշումներուն ու զգացումներուն դրական արգելք մը գործադրման բնականոն ուղին մանկու: Գիտով Բիւի Վան Ուինքըլ ինքզինք կը չբնազանցէ, Այս անգամ չեմ սեպեր ըսելով: Լաւ, կրնայ չսեպել. այդու հանդերձ, ոչ նուազ կը սեպուի: Ոչինչ զոր

կ'ընենք երբեք՝ կը ջնջուի բառին գիտական ամենաճիշտ իմաստով:» Հոգեբանական անխուսափելի օրէնքով մը մեղքին բնական արդիւնքը անհաւատութիւնն է: Եւ, հակադարձաբար, ճշմարտութեան ամէն հնազանդութիւն, պարտականութեան ամէն բարոյական հաւատարմութիւն, կը կենդանացնէ խիղճը, կը պարզէ հոգեւոր տեսողութիւնը, կը զօրացնէ կամքը, կը դնէ մեզ աւելի բարձր գետնի մը վրայ և կը պատրաստէ որ նոր ճշմարտութիւն տեսնենք:

Մինչ կը խօսինք տարակոյսի և հաւատոյ հիմերու վրայ, չենք ուզեր վհատեցնել կամ վարկաբեկել հետազօտութեան այն եռանդուն ոգին, որ կը ձգտի ամէն բան փորձել և ամուր բռնել միայն ինչ որ ճշմարիտ է: Մենք կոյր դիւրահաւատութիւն չենք յանձնարարեր: Կատարեալ համակրութիւն ունինք պարկեշտ քննութեան ու աներկիւղ հետազօտութեան համար: Տէքարթ սկսաւ՝ ամէն բանի վրայ տարակուսելով, բայց ճշմարտութիւնը գտնելու համար էր այդ: Տարակուսելու համար չտարակուսեցաւ, ոչ ալ անպատշաճ կեանք մը և մեղաւոր խիղճ մը ծածկելու համար: Անորն էր պարկեշտ պրպտում մը, որ առաջնորդեց զինք աւելի ամուր հիմերու վրայ հաստատուած հաւատքի, ոչ թէ սկեպտականութիւն՝ որ կ'առաջնորդէ յամառ անհաւատութեան:

Սակայն մինչ կը քաջալերենք քննութիւնը, ճանչնանք նաև բանականութեան սահմանաւորումները: Զուտ չափազիտութենէ դուրս, մարդկային անօգնական միտքը բացարձակապէս անկարող է

ուէէ բան ապացուցանել : Պղատոն , Պէյքըն և Գանթ
ցուցին թէ միտքն առանձինն անկարող է գտնել
զԱստուած : Պղատոն , որ լոյսի համար կը խարխա-
փէր , կ'ըսէ թէ խաւարի և տարակոյսի ծովերու
վրայ նաւելու ենք մեր իմացականութեան լաստով ,
և կը յարէ . «Ոչ առանց վտանգի , եթէ մէկը չկըր-
նայ Աստուծոյ խօսք մը գտնել , որ աւելի ապահով
ու անվտանգ կերպով առաջնորդէ զինք :» Մարթի-
նօ կ'ըսէ . «Լոկ միտքով չենք կրնար զԱստուած
գտնել , ինչպէս չենք կրնար վարդի մը հոտը գտնել
մեր մասներով : Պահանջուած կարողութիւնը միտ-
քը չէ , այլ հաւատքը :» Եւ այն կրնայ , ուէ ուրիշ
կարողութեան նման , բանաւորապէս գործել , ապա-
ցոյցի վրայ հիմնուիլ և փորձառութեան իրողու-
թիւնները փորձել :

Ամէն ինչ կախեալ պիտի ըլլայ մեր տարա-
կոյսին ետեը գտնուող արամադրութենէն — թէ
արդեօք կը նկրտի՞ լոյս գտնել և անոր հետեիլ ,
կամ թէ արդեօք կը ջանա՞յ ապացուցանել թէ լոյս
չկայ , վասն զի խաւարը կը սիրէ : Տարակոյսը լոյս
կը փնտռէ : Անհաւատութիւնը գոհ կ'ըլլայ խաւա-
րէն : Իմանալու համար թէ արդեօք մէկը իմացա-
կան դժուարութիւններ ունի՞ ընդունելու համար
Աբ . Գիրքը իբրև Աստուծոյ յայտնութիւնն առ մար-
դիկ , կամ Յիսուս Գրիստոսի անձին կամ գործին
նկատմամբ , կամ բուն իսկ Աստուծոյ նկատմամբ
Իր նախաինամութեան կամ մարդոց հետ Իր անձ-
նական յարաբերութեան մէջ , կարելի է Գրիստոսի
սկզբունքը փորձել :

Ա. Տարակոյսնէր Սուրբ Գրոց Նկատմամբ

Անհատական դատաստանի ուղղիչ մը պէտք է
մեզի : Անհատական միտքը սահմանափակ է : Մեր
հոգևոր տեսողութիւնը և բարոյական ըմբռնուածը
մեզքի պատճառով կ'ամպոտին ու կը մթագնին : Մեր
միտքը անսխալ ու անփոփոխ չէ , այլ մեր հատու-
թեան ու բարոյական մաքրութեան զարգացման
հետ զուգընթացաբար կը փոխուին մեր տեսութիւն-
ները , և ստիպուած ենք ընդունիլ թէ սխալներ գոր-
ծած ենք անցեալին մէջ : Դարձեալ , մեր իմացա-
կանութիւնը համաձայն չէ ուրիշ մարդոց իմացա-
կանութիւններուն հետ : Ինձմէ աւելի իմաստուն ու
մաքուր մարդիկ տարակարծիք են ինձի հետ : Եթէ
ուրեմն անսխալ չէ իմ տեսութիւնս ճշմարտութեան
վրայ , ռըր կրնամ դիմիլ ուղղիչ մը գտնելու հա-
մար : Ճշմարտութիւնն յաճախ այն կէտին վրայ կը
գտնուի , ուր խիղճ ու աւանդութիւն զիրար կ'ընդ-
հատեն , ուր իմ անհատական փորձառութիւնս կը
զուգադիպի այնպիսիներու հաւաքական փորձա-
ռութեան որոնք լոյսին ետեէ գացած ու գտած են :

Սուրբ Գրոց մէջ արձանագրուած կը գտնենք
ինչ որ Աստուած մարդոց ըրաւ , ինչ որ մարդիկ
ըրին զԱստուած գտնելու համար և ինչ որ անոնց
փորձառութիւնն եղաւ երբ գտան զԱստուած : Ուս-
տի ճանչնալու ենք այս արձանագրութեան նպա-
տակը , որ սա է թէ ուրիշ մարդիկ , նոյն պայման-
ներուն համակերպելով և նոյն օրէնքներուն հնա-
զանդելով , նոյն փորձառութիւնը պիտի ունենան
Աստուծոյ նկատմամբ : Այս արձանագրութիւնն

եղաւ ուրեմն, որպէս զի մենք կեանք ունենանք և ա՛լ աւելի ունենանք: Սուրբ Գիրքը չտրուեցաւ որ մեզի պատմութիւն, աշխարհագրութիւն կամ գիտական ունեւծ սորվեցնէ, այլ՝ կրօնի ու բարոյականութեան էական ճշմարտութիւնները: Չտրուեցաւ այն իբրև կանոն աստղագիտութիւն և երկրաչափութեան, այլ իբրև կանոն հաւատոյ և կենցաղի:

Թէպէտ երբեք չեմ ուզեր գաղափար մը տալ թէ յայտնութիւնը բերնուց ըսուածները գրի առնելու մեքենական գործողութեան կը նմանի, սակայն կէտ մը միայն լուսաբանելու համար դիցուք թէ նամակ մը կը թելադրեմ սղագրի մը: Նպատակս է լուր մը հաղորդել բարեկամիս: Երբ սղագրողը նամակն ինծի բերէ, և ես կարգ մը պզտիկ սխալներ գտնեմ կէտադրութեան, ուղղագրութեան կամ լեզուի, կրնամ ջնջել նամակը և ուրիշ մը պահանջել գրողէն: Բայց այդպէս ընելէ ետեւ իսկ կրնայ ան սխալիլ դարձեալ և նոյն սխալները կամ տարբեր սխալներ գործել: Սակայն նամակը կարգալով եթէ տեսնեմ թէ միտքս հանկցած է և թէ բարեկամս պիտի ստանայ լուրը զոր կ'ուզէի հաղորդել, կրնամ ծանր սխալները ուղղելով ստորագրութիւնս դնել անոր տակ, և ատով հաստատել կամ վաւերացնել ոչ այնչափ գրողին մեքենագրութիւնը, կամ կէտադրութիւնը կամ լեզուն որչափ լուրն ու իմաստը զոր մտադիր էի հաղորդել: Երբ բարեկամս ընդունի նամակը, և գրութիւնն ու կէտադրութիւնը քննադատելով չտեսնէ բարի լուրը կամ սիրոյ հաւաստիքը, ամբողջ այս աշխատութիւնն

ի դերու կ'ելլէ: Սակայն յանցանքն իբր կ'ըլլայ, ոչ թէ իմս:

Այս օրինակով չեմ ուզեր բնաւ ներշնչման մեքենական մեթոտ մը թելադրել, այլ միայն կ'ուզեմ ըսել թէ ընթերցողը փոխանակ մարդկային սահմանափակումները նկատելու փնտռէ սա իրեն համար էական կէտը թէ Սուրբ Գիրքն արդարեւ կը պարունակէ՞ կեանքի Ստուածային պատգամը: Սուրբ Գիրքը կ'ըսէ իրեն համար թէ յայտնութիւն է Աստուծմէ, և կրնանք փորձել թէ այնպէ՛ս է: Առնենք զայն, ինչպէս պիտի առնէինք ունեւծ գիտական դասագիրք, և ուսումնասիրենք մակածական մեթոտով: Օրինակի համար, դիցուք թէ ուսանողներու կարգ մը քիմիաբանութիւն կ'սկսի սորվիլ: Դասագիրքը լաւագոյնն է տեսակին մէջ: Ուսուցիչը կը յանձնարարէ զայն աշակերտներուն, ըսելով թէ ինք անձամբ ըրած է ամէն փորձ և թէ նախորդ կարգերն ալ փորձած և ճիշտ գտած են զանոնք: Ուսանողը այնչափ վստահութիւն ունենալու է հեղինակին, ուսուցչին, նաև քիմիական աշխատանոցին մէջ արդ գիրքով գործողներուն, վկայութեան վրայ որ լոկ կոյր զկուրայն չհաւանի անոր ամբողջութեան, այլ ինք ալ մի առ մի հաստատէ նշանակուած փորձերը: Ուսանողը կը տեսնէ թէ գիրքը կարգ մը մեծ օրէնքներ կամ սկզբունքներ կը պարունակէ, նաև զանոնք լուսաբանող կամ ապացուցանող այլազան փորձարկութիւններ: Կ'սկսի ան առաջին փորձը: Թթուն կ'աւելցնէ ալքալիին վրայ և կ'ստանայ աղը կամ հիմը, Հիմա գիտեալն մը, Հաւատքը գիտութեան փոխուեցաւ փոր-

ձով : Եւ աւելի վստահութեամբ կամ հաւատքով կը փորձէ երկրորդ փորձը : Այսպէս տարակոյսը ստուգութեան տեղի կու տայ փորձառութեան միջոցով :

Սակայն դիցուք թէ մէկը փորձի մը մէջ կը ձախողի : Հեղուկին մէջ չգտնէր այն նիւթը որ հոն կը կարծուէր : Աշխատանոցին միւս մարդիկը գտած են , ուսուցիչը կը վստահացնէ թէ հոն է , և դասագիրքը կ'ըսէ թէ պիտի գտնուի , եթէ այնինչ պայմանները լրացուին : Ուսանողը յանդիմարէն չհզարակացնէր թէ զիրքը սխալ է , ուսուցիչը խաբուած է և միւս մարդիկն ամէնն ալ կը սխալին , կամ թէ Բնութեան օրէնքները թերացան : Այլ բնականաբար կը հետեցնէ թէ ինք թերացաւ պայման մը լրացնել , և թէ սխալն իրն է հաւանօրէն : Կրկին կը փորձէ , ամէն պայման զգուշութեամբ լրացնելով , և ահա կը յաջողի :

Արդ , առնենք Սուրբ Գիրքն իբրև դասագիրք մը , լեցուն սկզբունքներով ու փորձերով , բարոյական պատուէրներով ու խոստացեալ փորձառութեամբ մը , որ ինչ ինչ պայմաններու լրման արդիւնքը պիտի ըլլայ : Ամէն խոստում՝ զԱստուած փորձելու հրաւէր է : Գրողը կ'ըսէ թէ հեղինակաբար կը խօսի բարոյականութեան և կրօնի վրայ , հոգիի և Աստուծոյ խնդիրներու վրայ : Տասնրիկը դարէ ի վեր մարդիկ յաջորդաբար փորձած են անոր ճշմարտութիւնը : Ամէն դարու մէջ բազմութիւններ փոխուած , բարեկարգուած են անով և վկայած թէ անոր ճշմարտութեան շնորհիւ խաղաղութիւն գտած , մեղքի վրայ իշխանութիւն ստացած և

ապագայի համար յոյս առած են , և թէ անով սորված են զԱստուած ճանչնալ : Աստուծոյ Խօսքն է այն , վասն զի կը լեցնէ մարդկային սրտին պէտքը և հազարաւորներ անով կենսական յարաբերութեան մէջ մտած են կենդանի Աստուծոյ հետ :

Մարդու խօսքն ալ է , վասն զի գրուելէ առաջ ապրուեցաւ : Իր ճշմարտութիւնը փորձուած է : Աշխարհի լաւագոյն կեանքէն քամուած է աւելի քան քսան դարէ ի վեր : Եւ իր խօսքերը հոգի ու կեանք պիտի ըլլան ձեզի , ինչպէս ուրիշներու , եթէ փորձուի , փորձը առնուի և վերստին մարմնանայ ձեր կեանքին մէջ : Ինչպէս Հայնէ , Գերման բանաստեղծ մը , կ'ըսէ . « Իմ լուսաւորուելիս ամբողջովին ու պարզապէս կը վերագրեմ գիրքի մը . . . վաղնջական պարկեշտ գրքի մը — Սուրբ Գրքին ընթերցման . . . : Ով որ իր Աստուածը կորուսած է՝ կրնայ դանել զԱյն դարձեալ այս գրքին մէջ : Եւ ով որ բնաւ ճանչցած չէ զԱյն՝ հոս խորապէս կը սպաւորուի Աստուածային Խօսքին լայնութեան : » Իսկ ձոն Լոք կը գրէ . « Ուսումնասիրեցէք Սուրբ Գիրքը , մանաւանդ Նոր Կտակարանը : Հոն կը բովանդակին յաւիտեանական կեանքի խօսքերը : Անոր հեղինակն Աստուած է , նպատակը փրկութիւն , իսկ նիւթը ճշմարտութիւն : » Բանաստեղծ Քոլըրի՞ կ'ըսէ , « Աւելի քան հազար տարիէ ի վեր Սուրբ Գիրքը քաղաքակրթութեան , գիտութեան և օրէնքի , համառօտիւ՝ բարոյական ու իմացական մշակութեան , հետ զուգընթաց եղած է : Գիտեմ թէ Սուրբ Գիրքը ներշնչուած է , վասն զի ուրիշ ոեւէ գիրքէ աւելի կը

գանձն էր իսկ էութեանս խորախոր մասերուն մէջ :»
 Ինչպէս կ'ըսէ Սաղմոսերգուն, «Քու խօսքդ
 իմ ոտքերուս ճրագ է, և իմ շաւիղներուս լոյս :»
 Ի հնունդն Արեւելքի զանազան կողմերը մարդիկ սո-
 վոր էին պզտիկ ճրագ մը կրել իրենց ոտնամանին
 ծայրը : Այդ կը լուսաւորէր գոնէ քայլ մը տեղ :
 Եթէ մէկը անշարժ կենար, կրնար գանգատիլ թէ
 ճամբան մութ է և կրնար չշարժիլ : Բայց եթէ
 քայլ մը առնէր լոյսով, ուրիշ քայլ մը առնելու
 չափ լոյս կար միշտ, և լոյսը կը յառաջանար քանի'
 ինք յառաջանար այն լոյսով զոր արդէն ունէր :
 Նոյնպէս կարելի է ըսել ճշմարտութեան Աստուա-
 ծային լոյսին համար : Ընելով կը գիտնանք, հնա-
 զանդելով կը սորվինք :

Սկսէք Լեոան Վրայի Քարոզին առաջին խոս-
 տումէն, ինչպէս ըրաւ Հնդկաստանի մէջ հանրա-
 ծանօթ Պրահման մը : Բազդատական ուսումնասի-
 րութիւն մը ըրած էր ան ուրիշ ամէն գլխաւոր
 կրօններու վրայ բաց ի Քրիստոնէութենէ, և առաջ-
 նակարգ հմտութիւն ունէր իր իսկ ժողովրդին
 Սանսքրիտ լեզուով գրութիւններուն վրայ : Օր մը
 Նոր Կտակարան մը տրուեցաւ անոր երկաթուղիի
 կառքի մը մէջ : Կարգաց զայն՝ հետաքրքրութենէ
 շարժուած : Զմայեցաւ Լեոան Վրայի Քարոզին
 բարոյական բարձր վարդապետութեան վրայ : Ը-
 սաւ թէ քանի' կարդաց՝ այնքան աւելի սքանչա-
 ցաւ Յիսուս մարդուն նկարագրին վրայ, և ամբողջ
 գիրքը լափեց՝ բոլոր կրցածն իմանալու համար ա-
 նոր վրայ : Վերջապէս սկսաւ տարակուսիլ անոր
 սոսկ մարդ ըլլալուն վրայ : Ճանկաց գիտնալ թէ

անոր պահանջները կամ յայտարարութիւնները
 սուտ թէ իրաւ էին, թէ արդարեւ է՞ր ան Որդի
 Աստուծոյ և Փրկիչ աշխարհի :

Դարձեալ բացաւ գիրքին սկիզբը, մտածելով
 թէ ինչպէս կրնար փորձել այդ խօսքերը, և անա
 աչքին զարկաւ սա առաջին խոստումը . «Մեդրե-
 ցէք, և պիտի տրուի ձեզի :» Հոս պատեհութիւն
 մը կար փորձի, և մարդը փորձի ենթարկեց Քրիս-
 տոսի յայտարարութիւնները : Ըսաւ թէ քիչ մը սա
 իմաստով աղօթեց . «Ով Աստուած, կը հաւատամ
 քեզի, բայց չեմ գիտեր թէ Յիսուսի խօսքերը ճշ-
 մարիտ են : Է՞ ան արդարեւ Քու Որդիդ և Փրկիչ
 մարդկան : Չեմ հասկնար այս գիրքը, ոչ ալ անոր
 պատմական ակնարկութիւնները : Յիսուս կ'ըսէ թէ
 ինք կը պատասխանէ իր անունով մատուցուած
 ճշմարիտ աղօթքներու : Եթէ իրօք Քու Որդիդ է
 ան և ամէն ինչ որ կ'ըսէ թէ է ինք, տուր ինձի
 պէտք եղած լոյսը, ցուցուր թէ ո՛ւր կրնամ գտնել
 այս գիրքը բացատրող գիրքեր կամ մեկնութիւն-
 ներ :» Ըսաւ թէ քիչ յետոյ նոր տեղ մը կանչուե-
 ցաւ ինք, և երբ սենեակը մտաւ, սնտուկ մը
 գտաւ՝ հինգ գիրք պարունակող, որ տեսնուեցաւ
 թէ Իսրայէլի պատմութեան և Նոր Կտակարանի
 մեկնութիւններ էին : Հոդ յայտնապէս ստացաւ իր
 առաջին աղօթքին պատասխանը : Դարձեալ աղօ-
 թեց : Դարձեալ պատասխան ստացաւ : Պարզ զու-
 գադիպութիւն էր այս : «Մէկը կար միւս կողմը :»
 Քայլ առ քայլ փորձի ենթարկեց Աստուծոյ խօսքը
 մինչեւ որ անձնական փորձառութեամբ սկսաւ
 կենսական յարաբերութեան մէջ մտնել Աստուծոյ

հետ Քրիստոսի յայտնութեան շնորհիւ : Հաւատա-
րիմ հետեւեալ իր համոզումներուն՝ մկրտուեցաւ ,
դառն հայածանքի փորձին հանդուրժեց և այսօր
կենդանի վկայ է Աստուծոյ խօսքին ճշմարտու-
թեան և Քրիստոսի փրկարար զօրութեան :

Կ'ուզէ՞ք դուք այդ Պրահմանին նման փորձել
Քրիստոսի սկզբունքը և Աւետարաններուն ճշմար-
տութիւնը : Եթէ կ'ուզէք , փորձառական կերպով
պիտի հաստատէք թէ անոնք ճշմարիտ պատմու-
թիւնն են Անձի մը , որ ինքն իսկ է ճշմարտու-
թիւնը և կեանքը : Հաւատքն է պարկեշտութեամբ
ընդունիլ ինչ որ վկայութեամբ հաստատուած ճշ-
մարտութիւն կը համարինք : Բնական աճում է
այն , վասն զի ճշմարտութիւնը կեանքի կը փո-
խակերպուի , և կամքը տեղի կու տայ այն բանե-
րուն որոնց միտքը կը հաւատայ և խիղճը կը հա-
ւանի : Սուբբ Գիրքը կ'ըսէ թէ ինք Աստուծոյ
Ոսօքն է : Իր խօսքերը կրնան փորձի ենթարկուիլ ,
կրնան փորձառարար ապացուցուիլ : «Եթէ մէկը
կ'ուզէ ընել , պիտի գիտնայ :»

Բ. Տարակոյտէր Յիսուս Քրիստոսի Նկարագրի

Դարձեալ , հետեւինք մականական մեթոտին :
Նախ , իրողութիւններն ստուգենք : Եթէ ասոնցմով
աւելի զբաղինք , պակաս տարակոյս պիտի ունե-
նանք : Այս էր Յիսուսի մեթոտը : Ան կը հրաւի-
րէր մարդիկ գալ և ընտանեանալ Իրեն : Իր Մարդ-
կութենէն սկսաւ , բուրդին պատուանդանէն , ոչ
թէ Իր Աստուածութեան գաղաթնակէտէն : Նախ
սկսէք Աւետարան մը կարգաւ ծայրէ ծայր , աննա-

խապաշար միտքով : Մի ջանաւ ուէ բանի հաւա-
տալ : Իրողութիւնները շնորհք չեն խնդրեր . բա-
րոյական ճշմարտութիւնն ինքզինք ապացուցանող
զօրութիւն ունի : Պարկեշտ եղէք , բրէք ինչ որ
ճշմարիտ կ'ընդունիք , և պիտի հաւատաք երբ
սկսիք իրողութիւնները գիտնալ : Եթէ ձեր դժուա-
րութիւնը լոկ իմացական է , Քրիստոսի հետ ա-
նօրեայ մտերմութեամբ և անոր վարդապետու-
թեան հետեւելու անկեղծ ջանքով պիտի փարատի
տարակոյսը , ինչպէս խաւարը կը փարատի լոյսով :

Սակայն յամառ անհաւատութեան պատճառը
սովորաբար աւելի խորերը կը գտնուի : Նեղութեան
արմատը շատ անգամ իմացականութեան մէջ չէ :
Ոչ թէ մարդիկ բաւական տեղեկութիւն չունին ,
ոչ , «վասն զի իրենք զԱստուած ճանչնալով՝ Աս-
տուծոյ պէս չփառաւորեցին . . . հապա իրենց
խորհուրդներուն մէջ ունայնացան :» Սիրտն է որ
ծուռ է , վասն զի , ինչպէս ըսաւ Յիսուս , «մար-
դիկ խաւարը լոյսէն աւելի սիրեցին , քան զի իրենց
գործերը չար էին :» Սակայն , ամէն վկայութեան ,
նոյն իսկ Յիսուսի տեսանելի ներկայութեան հա-
կառակ , մարդոց յամառ անհաւատութեան վերջ-
նական պատճառը սա է ճիշտ , «Դուք չեք ուզե-
ր ինձի գալ , որ կեանք ունենաք :» Ապացոյցի ոչ
մէկ քանակութիւն կը բաւէ համոզել մէկը որու
կամքը Աստուծոյ դէմ կամ լոյսին հակառակ է : Եթէ
մէկը չուզեր ընել , պիտի չգիտնայ :

Աննհնգ Նաթանայէլ իսկոյն ճանչցաւ զՔրիս-
տոս : Հաւատքն անոր համար մաքուր սրտի մը
լոկ ակնարկն էր իր Տէրոջ դէմքին վրայ ձգուած :

Տարակուսող Պետրոս աւելի ապացոյցի կը կարօտէր: Բայց Քրիստոս սիրով տուաւ զայն: Երկու տարի պարտեցաւ ու խօսեցաւ անոր հետ և յետոյ հարցոց. «Դուք ինձի համար ո՞վ կ'ըսէք թէ եմ?» Եւ Պետրոս, փորձառութեան վէժին վրայ հաստատուած հաւատքով, պատասխանեց. «Դուն Քրիստոսն ես»: Հրեաները տակաւին նշան կը պահանջէին: Անոր եռամեայ գործունէութենէն և քարոզութենէն ետեւ իսկ չէին ուզեր համոզուիլ: Յիսուս բռնեց զանոնք իրենց կուռանին վրայ և ցոյց տուաւ իրենց յամառ տարակոյսին պատճառը. «Ի՞նչպէս կրնաք հաւատալ», երբ ձեր կեանքը Աստուծոյ դէմ է: «Դուք չէք ուզեր գալ»: Եւ հոս կամքի մարզին մէջ կարողաց անոնց սա վերջնական մարտահրաւէրը. «Եթէ մէկը կ'ուզէ Աստուծոյ կամքը ընել», պիտի գիտնայ թէ արդեօք իմ քարոզութիւններս կամ խօսքերս ճշմարիտ են թէ ոչ:

Դրէք ձեր կամքը Աստուծոյ կողմը: Ջանացէք ընել ինչ որ կը կարծէք թէ Անոր կամքն է, և ահա Աստուած ձեզի լոյս պիտի տայ այնչափ արագ որչափ ուզե՛ք դուք անոր մեջ փայլիլ: Ե՛լլ չամալսարանի երկու մարդիկ որ այս սկզբունքը փորձի ենթարկեցին՝ լաւ օրինակ են այս երկու իրողութիւններուն:

Առաջինն էր Հորէյս Պուշնըլ, անցեալ սերնդեան հզօրագոյն միտքերէն մին: Օր մը ան պարկեշտօրէն էր քնին առաւ իր տարակոյսները և հարցոց. «Չկա՞յ ճշմարտութիւն մը որու կը հաւատամ ես: Այո, կայ. տարբերութիւն կայ ուղիղի և չուղիղի միջև: Ուղիղի սկզբունքը երբեք ինձի օրէնք ընարած եմ

ես: Երբեք այս սկզբունքին պաշտպան կանգնած եմ: Ոչ, չեմ: Ուրեմն, հոս գործ մը ունիմ ես: Հոս պիտի սկսիմ: Եթէ Աստուած կայ, ուղիղ Աստուած է ան: Եթէ կորուսած եմ զԱյն անիրաւութեան մէջ, թերեւ պիտի գտնեմ իրաւունքի մէջ: Պիտի չօգնէ՞ արդեօք ինձի, կամ թերեւ նոյն իսկ պիտի չյայտնուի՞ արդեօք ինձի:» Տարիներ յետոյ իր անձնական փորձառութեան վրայ խօսելով սապէս նկարագրեց զայն. «Արդ, վճռական վայրկեանն հասած էր: Ծունկի վրայ եկայ և աղօթեցի աղօտ Աստուծոյն, օգնութիւն խնդրելով որ ուղիղ կեանք մը սկսիմ: Հոգիս վերացաւ դէպ Աստուծոյ օգնութիւնը: Վերացայ և ես: Ամբողջ երկինքը պայծառացաւ իմ շուրջս: Կարծես նոր յաւիտենականութեան մը առաւօտն էր որ կը ծագէր:» Լոյսի մէջ քայլ մը առնելով՝ ուրիշ քայլ մը առնելու չափ հեռու կրցաւ տեսնել յառաջացեալ այդ դիրքէն: Ծշմարտութեան հնազանդելով և յաջորդ քայլն առնելով՝ Աստուծոյ լոյս ստացաւ նոր քայլափոխի մը բաւող: Անգիտակցաբար ուզեց Աստուծոյ կամքը ընել, թէև ի սկզբան չզիտցաւ թէ կ'ուզէր: Քայլ առ քայլ ճշմարտութեան լոյսին հետեւեցաւ անձնական փորձառութեամբ, մինչև որ սկսաւ ճանչնալ կենդանի Աստուած մը որ աղօթքի կը պատասխանէ և կենսատու Փրկիչ մը որ մեզքէ կ'ազատէ: Եւ Պուշնըլ էր որ գրեց «Յիսուսի Նկարագիրը», Քրիստոսի Աստուածութեան վրայ խօսող լաւագոյն կարճ գրութիւններէն մին այնպիսիներու համար որ տարակոյսի մէջ են:

Միւս մարդն ալ նոյն գոյէճէն էր: Գիշեր մը

կեցաւ բարեկամի մը քով, երբ իր կեանքը անորոշութեան մէջ էր: «Ես Քրիստոսի չեմ հաւատար: Այդ հաւատքն ամբողջովին ենթակոյական է ձեր մէջ», ըսաւ: Բարեկամն անոր ուղղեց սա հարցումը. «Կ'ուզէ՞ք թողուլ մեղքը որու մէջ կ'ընդունիք թէ կ'ազրիք դուք: Եթէ համոզուիք թէ Քրիստոս Աստուծ է, թէ ձեր Փրկիչն է, պիտի նուիրէ՞ք Անոր ձեր կեանքը:» Մարդը կախեց իր գլուխը և ծախքն հաշուեց: Վերջապէս ըսաւ. «Ոչ, չեմ ուզեմ: Չեմ ուզեր զայն լքանել Անոր համար, ոչ ալ ուէ ուրիշի համար:» Աստուծոյ դէմ ելած կամքով մը կարծրացաւ անոր սիրաը և խաւարեցաւ միտքը: Տարակոյսը խոր անհաւատութեան փոխուեցաւ: Քանի մը տարիէն կնքեց խորտակեալ ու աւերեալ իր կեանքը, ցանկութեան, մեղքի և մահուան թաւալլոր ընթացք մը: Եթէ մէկը չուզեր ընել, պիտի չզիտնայ:

Ի՞նչ ալ ըլլայ ձեր անցեալ կեանքը, ի՞նչ ալ ըլլան ձեր ներկայ տարակոյսները, Քրիստոսի սկզբունքը բուսական է: Պարկեչտօրէն պիտի փորձէ՞ք զայն անձամբ: Առ նուազն առաջին քայլը առնելու չափ լոյս ունիք դուք: Կ'ընդունիք թէ տարբերութիւն կայ ուղիղի և չուղիղի միջեւ: Կ'ընդունիք թէ հրամայական պատճառներ կան ուղիղն ընելու համար: Ուղիղն ընելու պարկեչտ ճիգ մը փութով պիտի ցուցնէ ձեզի թէ կարօտ էք ուղիղի չափանիշի, օրինակի, տիպարի կամ նպատակակէտի մը դէպ ուր պիտի ձգտիք, և ձերինէն աւելի մեծ զօրութեան մը, որպէս զի կարենաք այդ օրինակին հետեւիլ: Ի՞նչ է բարձրագոյն ճշմարտու-

թիւնը, բարոյական ամէնէն կատարեալ չափանիշը, ամէնէն գրաւիչ անձնաւորութիւնը, ամէնէն կատարեալ օրինակը դուր կը ճանչնաք դուք: Կարծեմ պիտի ընդունիք թէ Յիսուս Քրիստոս է: Եթէ կ'ընդունիք զայն, կ'ուզէ՞ք անոր վարդապետութեան ու օրինակին հետեւիլ ճիշտ այնչափ որչափ կը տեսնէք անոր ճշմարտութիւնը: Եթէ պիտի հետեւիք Անոր, պէտք պիտի ունենաք զԱյն ճանչնալու, և եթէ պիտի ծանօթանաք Անոր, պէտք պիտի ունենաք Անոր կեանքին պատմութիւնը կարգապէս: Եթէ պարկեչտ էք, լուրջ պիտի ըլլաք այս խնդրին մէջ: Կ'ուզէ՞ք չորս աւետարաններէն մէկը կարգալ ծայրէ ծայր աննախապաշար միտքով և կիրարկել Քրիստոսի սկզբունքը: Կ'ուզէ՞ք օրէ օր այն կերպով կարգալ ծանր ծանր Ղուկասու կամ Յովնաննու Աւետարանը: Եթէ հնազանդիք այն բաներուն զորս իբր ճշմարիտ կ'ընդունիք, գիրքը դեռ չընցուցած, պիտի հաւատաք դուք: Կ'ընդունիք փորձի այս կոչը:

Կարդացէք Լեւան Նրայի Քարոզին երեք գլուխները և յիշեցէ՛ք Քրիստոսի վարդապետութիւնը: Կարդացէ՛ք Քրիստոսի վերջին ուղերձին երեք գլուխները (Յովհ. Ժ. 7., Ժ. 8., Ժ. 9.) և յիշեցէ՛ք Քրիստոսի նկարագիրը, և յետոյ ասոնք միտք պահելով վերատեսէ՛ք Քրիստոսի պահանջումները լուսաբանուած ու ապացուցուած Իր վարդապետութեամբ ու կեանքով: Կը յայտարարէ ուղղակի թէ Ինք «Որդի Աստուծոյ» է և «Փրկիչ աշխարհի»: Կը յայտարարէ թէ «Կենաց Զուր է» մարդկային սրտին ծարաւը դո՛ւսցնող, «Կենաց Հաց» անոր

քաղցր յագեցնող, «Աշխարհի Լոյս» իբրև աղբիւր ճշմարտութեան: Ինք է Ճամբան, ճշմարտութիւնը և Կեանքը այս աշխարհի մէջ փրկութեան համար, Յարութիւնը և Կեանքը գալու աշխարհին համար: Կ'ըսէ թէ Ինք Հօրմէն եկաւ Հայրը յայտնելու համար և դարձեալ Հօրը գնաց, ուր կ'ապրի ու կը տիրէ Ինք, Յարուցեալ Քրիստոսը, ամէն իշխանութիւն առած երկրի ու երկնից մէջ: Ո՞վ է ուրեմն այս: «Հապա ի՞նչ ընեմ Յիսուսը որ Քրիստոս կ'ըսուի:» Պիղատոսի նման պարտաւոր էք լուծել այս հարցը:

Ամէն դարու և ամէն երկրի մէջ ձեր այս նոյն տարակոյսները և դժուարութիւնները և թերևս աւելին ունեցող շատեր գոհացուցիչ ու բանաւոր հաւատքի ճամբան բռնած են անձնական, կենսական փորձառութեան ուրախարար վստահութեամբ: Կ'ուզէ՞ք դուք ալ միևնոյն փորձը կատարել: Ծիշտ ինչպէս որ էք, բոլոր ձեր տարակոյսներով ու դժուարութիւններով, կ'ուզէ՞ք կարգալ Աւետարան մը ծայրէ ծայր, ամէն օր փոքրիկ մաս մը միայն, աննախապաշար միտքով ու պարկեշտ սրտով, և կը փորձէ՞ք սպրիլ այն բաներուն համաձայն զորս ձեր խելքն ու խիղճը ճշմարիտ կը գտնեն: Կ'ուզէ՞ք ջանալ Յիսուսի կեանքին ու վարդապետութեան հետեիլ քայլ առ քայլ, ի՞նչ համեմատութեամբ որ կը շարժէ ձեզ:

«Սքէ մեկը կ'ուզէ անոր կամքը բնել, պիտի գիտնայ:»

2/26

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳԻՐԱԿԱՆ
ԴՐՈՒՄԻ ԳՐԱԳԻՐԱԿԱՆ
ՀԱՄԱՐ-ԱՐՄ ԵՍՐ

ԱՅ

« Ազգային գրադարան »
NL0028831

Գրքոյիս մէջ յուզուած խնդրով շահագրգռուողներուն ջերմապէս կը յանձնարարուին հետեւեալ գիրքերը .

	Գան.
Հաւաքուած Վկայութեանց	20
Ներածութիւն Ա.	35
» Բ.	20
Ապացոյց ճշմարտութեան	15
Հոգեւոր Երգեր հանդերձ եղանակօք	60

Գին 5 դահեկան

Մտաթէսեան Գրատուն, Պոլսոյ Հատու, Սթամպուլ